

DŽEVAD
SABLJAKOVIĆ

KAKO UBITI
GOSPODINA
FROJDA

■ Laguna ■

Copyright © 2014, Dževad Sabljaković
Copyright © ovog izdanja 2014, LAGUNA

EDICIJA
PLAVOBELOCRVENO

Knjiga 2

Kupovinom knjige sa FSC oznakom
pomažete razvoj projekta odgovornog
korišćenja šumskih resursa širom sveta.

SW-COC-001767

© 1996 Forest Stewardship Council A.C.

*Po samoj svojoj prirodi, literatura je
instrument pluralizma, skepticizma,
ironije, tolerancije i humora.*

Ginter Gras

1

Prvog dana ljeta godine 1914. vitez Malteškog reda, vladin savjetnik i oficir Carsko-kraljevske vojske Austrougarske, barun Lotar fon Berks napunio je šezdeset godina i osvajala ga je melanholija. To osjećanje, dotad nedogledno udaljeno, ispunjavaće, mislio je, buduću nostalgiju – njegovu ili bilo čiju – koju će buditi zamak na vrhu brijega, okružen stoljetnom crnogoricom i zidinama starog grada Ostrošca. S najisturenijeg dijela tih zidina, na čijim podorima je počivalo to zdanje, posmatrao je barun rijeku Unu, koja je, od kraja Bihaćkog polja i utoka među strme i visoke bregove kod kostelskih mlinova, započinjala igru između ostrvaca od sedre, tužnih vrba i svakojakog raslinja, šumeći slapovima i stvarajući kao predah kratkotrajne virove i šutljiva tamnozeleno, dubokoplava i tirkizna jezerca.

Melanholija ga je odnijela u vrijeme prije trideset pet godina, kad je prvi put vidio ostrožački brijeg sa zidinama starog grada na vrhu, i bez imalo dvoumljenja proglasio to uzvišenje za najljepše mjesto na svijetu za podizanje burga

po ugledu na one kojih ima po cijeloj Austrougarskoj. Izuzev ovdje, u Bosni, koju je, istina, Monarhija tada tek uzela u svoje okrilje.

Sjedeći na vidikovcu uz svoj zamak, prvog dana ljeta 1914. godine, barun Lotar fon Berks je nastojao da u sjećanje i trajanje upije ono što je tog trenutka gledao i osjećao. Želio je u vrijeme buduće nostalgije projektovati osjećanje koje ga je preplavljivalo i urezati, kao u starostavnu grafiku, bijelu cestu koja sada vijuga kao zmija od obala Une, uz gole padine do ulaska u stari grad Ostrožac, a koja se – u vrijeme buduće nostalgije – neće ni vidjeti od guste crnogorice jer će se sadnice borova, sada jedva primjetne, za tri ili četiri decenije razviti u visoka stabla, čijim krošnjama će šumiti vjetar. Pitao se da li će taj vjetar, koji, bio jači ili blaži, ne prestaje da duva preko visoravni, od zamka do cazinske kotline, u nostalgičaru buditi, kao u njemu sada, čežnju bez objekta i cilja, dovoljnu samoj sebi, svaki put kad izdaleka ugleda borovu šumu koja se kao dugačka zelena haljina spušta do visokog drvenog mosta preko Une. Kao krunu ili neobičan cvijet, ta šuma će u vrijeme daleke nostalgije grliti zdanje nastalo zahvaljujući ushićenju i osjećanju za lijepo baruna Fon Berksa, bogatstvu njegove supruge Izabele i kuluku žitelja okruga Bihać, čiji je načelnik bio.

Ispod brijega, na kojem se već deset godina uzdizalo to zdanje, rijeka Una je poprimala plahovit i hirovit tok, uzneseno virtuozan i moćan, kao da je prirodni pandan Mocartovom gudačkom kvintetu, prostruja barunovim mislima to poređenje i radosna nada da će se za koji dan zvuci te kompozicije razleći ostrožačkom tvrđavom, glaseći

se najprije bezutješnom tugom, kakvu u muzici ni prije ni poslije salcburškog genija, po barunovom mišljenju, niko nije iskazao, da bi se na kraju preobličili u radost i veselje koji kontrastiraju svemu što je prethodilo.

Barun nije bio sujetan u tolikoj mjeri da je gradnjom zamka želio samo sebi podići *exegi monumentum**. Za tri i po decenije, koliko je kao austrijski službenik boravio u Bihaću, postao je u neku ruku kontroverzan patriot: volio je Bosnu a obožavao Austrougarsku monarhiju. Bio je pre srećan kad je prije nepunih šest godina car Franjo Josif I proglasio aneksiju Bosne i Hercegovine. U svojim monarhističkim snovima vidio je Bosnu kao prelijepu zaspalu djevojku, koju će, kao u drevnoj bajci, poljubac k. u. k. princa probuditi i osloboditi teškog sna, bolje rečeno nesvijesti u kojoj je tavorila. Smatrao je da će ta probuđena cura u zagrljaju Carstva procvjetati i uzvratiti ljepotom i zdravljem, koji su staru monarhiju počeli napuštati.

Iz te sanje, koja mu se predstavljala kao kakva simbolična secesionistička slika, rodila se i ideja kako da ljepoti Ostrošca doda i neizbrisivu istoričnost. Otkad je početkom godine saznao da će Njegovo carsko i kraljevsko visočanstvo prestolonasljednik Austrougarske, nadvojvoda Franjo Ferdinand Karl Ludvig Josif fon Habzburg-Lotrigen, krajem juna prisustvovati vojnim manevrima u istočnoj Bosni, a potom posjetiti Sarajevo, baruna je proganjala

* Lat.: *exegi monumentum (aere perennius)* – podigoh spomenik (trajniji od tuča), rekao je za sebe latinski pesnik Horacije; u prenesenom smislu, nekim postignućem podiže se spomenik samom sebi.

misao da budući car i njegova supruga, vojvotkinja od Hoenberga Sofija, prije ili poslije Sarajeva, poluzvanično-poluprivatno običu bihački okrug, u kojem nikad nisu bili, i odsjednu na Ostrošcu.

Ta zamisao nije mu dala mira dok joj nije popustio i habzburškom dvoru preponizno uputio takav prijedlog i molbu, koje je sam-samcijat ispisao kaligrafskim rukopisom u nadi da će ta posjeta biti kruna njegovog tridesetogodišnjeg službovanja u ovom kraju i prilika da veličanstvenim događajem obilježi svoj skori odlazak u penziju. Zato je odlučio da u vrijeme posjete prestolonasljednika ili odmah poslije nje upriliči malu svečanost i pozove stare prijatelje, ali i zvaničnike iz Beča s kojima je održavao dobre i bliske službene odnose.

Nemir i nervoza, koji su ga obuzimali svaki put kad bi mu na um pala ta nakana, učinili su da je napustio svoj omiljeni vidikovac i vratio se u zamak. Njegovi koraci odzvonili su praznim hodnicima i kamenim stepenicama nekom studenom strogošću. Prošao je, kao na egzerciru, duž svih osam gostinskih soba na prvom, pa isto toliko na drugom spratu, ne propustivši da osmotri heraldičke znake austrijskih plemićkih porodica koji su se, oslikani jarkim bojama, nalazili iznad vrata, uokvireni drvenim timpanima.

Ako bi zamak pao pod opsadom, utonu u jednu od fantazija koje su ga osvajale čim bi se u svom zdanju našao sâm, te on morao da ga preda nadmoćnijem neprijatelju, kako ne bi bio uništen, da li bi taj neprijatelj imao obzira prema kraljevskim odajama koje je namjestio uoči moguće posjete Njegovog carskog i kraljevskog visočanstva? Ako bi neprijatelj bilo šta znao o Monarhiji,

prepoznao bi jedinstveno heraldičko obilježje iznad apartmana preuzvišenog para. Nad ostalim sobama bila su po dva ili tri grba, više kao dekorativni element nego tvrd znak da su rezervisane samo za visoke plemićke porodice Monarhije.

Mada je barun Lotar fon Berks s gorkom zavišću bio svjestan niskog stepena svoje plemićke titule i činjenice da njegova porodica i nema heraldičko obilježje ili se ono – dopuštao je i takvu mogućnost – uslijed šlamperaja njegovih predaka zatrelo ili izgubilo, ipak je samoprijegorno poštovao plemićki hijerarhijski red i skalu, koja se, činilo mu se, glasila sa samih grbova tajanstvenom simbolikom i finoćom umjetničke obrade.

„Svako treba da zna gdje pripada“, govorio je svom ceremonijaru Kalinu kad su obilazili prostorije, provjerali da li je u svakoj sobi sve urađeno i sređeno kako je naredio i, upravo prema tim grbovima, pravili raspored gdje će kojeg gosta smjestiti.

Sobe nisu ni imale drugih oznaka, jedino što je za razliku od grbova grofovskih, kneževskih i vojvodskih porodica, islikanih na drvenim podlogama, grb monarhije Habzburga nad apartmanom na drugom spratu bio od fajanse na bakarnoj podlozi. Barun ga je dao izraditi čak u keramičkoj manufakturi u Sevru, u Francuskoj, prilikom posjete Parizu godine 1900. donio ga na Ostrožac i dao da se postavi iznad vrata apartmana tek u aprilu ove godine, nadajući se nadvojvodinoj posjeti.

– Znete li vi, mladi gospodine, da se u Njegovom carskom i kraljevskom visočanstvu stočila krv sto dvanaest aristokratskih porodica?

Ne čekajući da mladi gospodin to potvrdi ili pobije, svečanim glasom je nastavio:

– Bio je u srodstvu sa svim dinastijama i najvišim plemstvom Evrope. Među njegovim precima bilo je čak četrdeset osam pripadnika dinastije Vitelsbah, koji gotovo hiljadu godina vladaju Bavarskom, dvadeset devet Hoencolerna, devetnaest Savojsaca i, naravno, dvadeset tri Habzburgovca.

Navođenje genealogija i nabranje titula i vladalačkih zvanja Franje Ferdinanda bili su zamka za samog baruna: pošto bi upao u nju, predavao se svom monarhizmu i dopuštao da se, kao u kakvom opojnom oblaku, pred njim rasprostire vizija jednog svijeta ispunjenog svečanim plemićkim scenama pod carskim i kraljevskim autoritetom, koji se za njega bezmalo mogao porediti sa božjim. Tu viziju koju ni samom sebi nije mogao tačno opisati, ali je sigurno nalikovala na kakvu secesionističku graviru, punu uzvišenih gesta i simboličnih predmeta, značajno je ispunjavala ideja, rođena u barunovoj glavi za tridesetogodišnjeg službovanja u Bosni, o zajedništvu naroda različitih jezika, religija i kultura, ali podjednako zaštićenih autoritetom i krunom Habzburga koja im daje ravnopravnost i osvjetljava budućnost.

U samoći, kakva je bila i ova sada, zapadao bi u posve nekritično razmišljanje, kao da mu je neodoljiv san, umjesto na oči, padao na cijelu svijest i nije dopuštao da se oslobodi vizija harmoničnog, božanskog poslanja Monarhije. Nalazio je to poslanje čak i u načinu na koji je u metalu i majolici izrađen grb Habzburga u manufakturi u Sevru. Metalne pregrade i raznobojna polja, koja su tvorila heraldičku ikonografiju carskih atributa, po barunu su, kad bi otišao najdalje u svom vizionarstvu, predstavljali

simbolične naznake država i naroda, a emajl kojim je sve bilo preliveno doimao se više kao ujediniteljska nego vladajuća moć Monarhije pod čijim autoritetom može biti samo dobro svim narodima koji joj pripadaju.

Vrijeme se cijepa na epohe i dinastije, vladavine i ratove, ali biljezi duha, ravnodušno i nadmoćno u isti mah, staćući ih u sebe, ostaju mimo i iznad njih, mislio je Fon Berks. Zato će neki nostalgičar za pedesetak godina biti prije svega opsjednut samom pojavom zamka na južnom dijelu starog grada opasanog zidinama, kulama i bastionima, čija istorija je satkana od priča podjednako istinitih i izmišljenih, teško provjerljivih i neponovljivih. Jedna od njih počinje u trenu kad barun Lotar fon Berks, otkrivajući u sebi melanholiju koja mu se obznanjivala kao buduća nostalgija, čeka svog prvog gosta za svečanost koju priprema, bez obzira na to što je i bez zvaničnog otkaza – što je mogao tumačiti samo kao šlamperaj dvorske birokratije – bilo odavno jasno da prestolonasljednik neće doći.

Kad su iz dvora Belvedere prije dva mjeseca nagovijestili da Njegovo visočanstvo uslijed obaveza vjerovatno neće biti u mogućnosti da se odazove privlačnom pozivu da obiđe bihački okrug, barun je, uz razočaranje, osjetio i prilično olakšanje. Bio je to prevelik poduhvat, i ko zna da li bi bio u stanju, imajući u vidu prilike u kojima se u okruhu živjelo, da ga i ostvari. Međutim, od same svečanosti na Ostrošću, koju je predviđao uz prestolonasljednikovu posjetu, nije odustao. Naprotiv, sama ideja o njoj dobijala je nov sjaj i zamah.

Od Dvora, istina, nikad nije došlo zvanično i nedvosmisleno odbijanje prestolonasljednikove posjete, ali, kako je

koji dan prolazio, Fon Berks je listu gostiju mijenjao i sačinjavao kao da carske posjete neće biti. Ako nadvojvoda ne dolazi, ne dolaze ni njegova svita ni kamarila, pa se izbor uzvanika time vratolomno mijenjao i postajao krajnje liberalan. Nije sad bilo razloga da strepi kako prestolonasljednik gleda na ovog ili onog gosta, koji mu je po volji, a koji nije. Zato zamišljeni spisak gostiju, koji su mogli da se pojave pred Njegovim visočanstvom na Ostrošcu, i onaj koji je barun bacio na papir poslije pisma iz Dvora, nisu sadržavali ni tri-četiri iste osobe. Sad su na spisku gostiju bila imena prijatelja iz đačkih i studentskih dana i potonjih bečkih društvenih ugođaja, ljudi koje je imao zadovoljstvo i čast da poznaje i prije nego što su postali značajne ličnosti ne samo u bečkim nego i u europejskim kulturnim i umjetničkim krugovima.

Ako ljepoti i svjetlosti Ostrošca neće moći pridodati istoričnost biljegom „Ovdje je juna 1914. boravio Car Monarhije Austrougarske“, među gostima, koje će prijateljstvo, društvene i službene obaveze, primamljivost, a možda i bizarnost podneblja, privoljeti da se odazovu pozivu i dođu u stari grad, biće i onih koji su već istorijske ličnosti ili će to postati, bilo to caru po volji ili ne.

Nezamislivo je bilo, na primjer, da zajedno sa Njegovim visočanstvom istovremeno u posjetu dođu dva gosta, čiji dolazak je očekivao danas i sutra. Čuvenog slikara Gustava Klimta, kojeg upravo očekuje, bečka Akademija umjetnosti nije izabrala za svog člana pošto prestolonasljednik, najblaže rečeno, nije bio prijatelj moderne umjetnosti, a još manje njenih ekscentričnih adepata.

Podjednako nezamislivo bilo bi da u njegovom prisustvu bude drugi gost, koji će stići sutra, ne manje čuven doktor Sigmund Frojd. U prvobitnom, samo zamišljenom spisku gostiju nikako ga nije moglo biti, ne samo zato što je Frojd Jevrejin, a nadvojvoda antisemita, nego i zato što je Njegovo visočanstvo u više navrata izvoljelo iskazati odvratnost prema doktorovim teorijama o erotskom nagonu kao suštini ljudskog bića, koji, ako se suzbije, prijeti da se preobrazi u drugačije, destruktivne i pogubne energije. Zato se pred Njegovim visočanstvom niko nije usuđivao da pomene riječ psihoanaliza, a još manje ime njenog tvorca. A doktoru Frojdu je bilo potrebno da najprije postane svjetski čuven da bi se čelnici Bečkog univerziteta usudili da ga imenuju za profesora.

Nakon što je u pogledu nadvojvodine posjete u njemu sasvim prevladala skepsa, barun je u svom, sada na papir bačenom spisku na prvo mjesto stavio upravo ime svog starog i dragog prijatelja iz davnih dačkih dana u Leopoldstadter Communal Real und Obergymnasium u Wohlmutstrasse 3. Pošto nije sa sigurnošću mogao znati kako bi Njegovo visočanstvo prihvatilo prisustvo Štefana Cvajga, Roberta Muzila ili Petera Altenberga, u prvobitnom izboru ni njih nije bilo, ali njihova imena su na sadašnjem spisku, koji je sačinio sopstvenom rukom, bila odmah do gospode Frojda i Klimta, a ispred dvadesetak visokih ličnosti iz bečkog društvenog i administrativnog miljea, s kojima su on ili barunica održavali prijateljske ili kurtoazne odnose.

Doduše, ime Gustava Klimta u reviziji je pomjerio na sam kraj spiska. Poznati slikar nije bio u krugovima Fon Berksovih ni prijateljskih ni društvenih veza. Razlog

njegovog dolaska na Ostrožac bila je isključivo hirovitost barunice Izabele. Mada je svojim visokim vezama išao naruku hiru svoje supruge, obezbijedivši Klimtov dolazak, barun nije mogao suzbiti antipatiju prema tom umjetniku visoke ali sumnjive reputacije. Dolazio je iz Rijeke, gdje je boravio kako bi završio i dotjerao zidnu slikariju u gradskom teatru, započetu još u prošlom vijeku, i ta okolnost doprinijela je da barun, poslije niza neuspješnih posrednih dogovora, privoli slikara da dođe i napravi Izabelin portret, za koji je već dugo čekalo mjesto na zidu u dvorani za prijeme. Tu je već visio Fon Berksov portret koji je, tek što je zamak izgrađen, u praznoj dvorani napravio Hajnrih fon Angeli. Izabela je tada diskretno odbila da je slika poznati mondeni portretista i rekla barunu da će – ako se ikad njen portret nađe na bilo kom mjestu u burgu – autor biti samo veliki Klimt, čijim slikama je bila opsjenjena i sa njegovim izložbama povezivala svoja putovanja u Beč.

Šetnju praznim hodnicima završio je barun Fon Berks otvorivši vrata sobe – iznad kojih su bili grbovi dvije najviše austrijske plemićke porodice, Firstenberg i Šenburg, i jedne mađarske, Esterhazi – u koju je odlučio da smjesti slikara i prišavši prozoru. Kad je na makadamskoj cesti, koja je od Bihaća vodila desnom obalom Une, ugledao oblak prašine, znao je da je tome uzrok automobil u kojem je portretista njegove hirovite supruge.

Tri dana ranije preko telala je u svim obližnjim selima obznanjeno da je cijele sedmice zabranjen promet cestom od Bihaća ka Ostrošcu. Istina, tim putem prometa u modernom smislu riječi gotovo nije ni bilo, te se zabrana mogla odnositi samo na konjske i volovske zaprege iz okolnih

sela, ali da se nekim čudom na izlazu iz Bihaća i pojavio kakav automobil, mimo onih domaćim žandarmima znanih, sigurno bi bio spriječen da produži kroz Jablanove. To ime je stekao dio puta, dugačak preko dva kilometra, koji je bio proizvod pritajenog barunovog hedonizma – i još jednog kuluka kotarskog stanovništva – da se za vrelih ljetnjih dana fijakerom vozi na posao kroz hladovinu drvoreda tijesno zasađenih jablanova.

Siguran da prašinu podiže automobil u kojem je Gustav Klimt, koji će za manje od pola sata biti među zidinama starog grada, barun se zaputi u prostorije u krilu zamka, kako bi svojoj supruzi lično saopštio da dolazi njen portretista. Prethodno pozva svog ceremonijara Kalina i naloži mu da zauzme mjesto na kojem je sâm do maločas bio – i gdje je počela naša priča – kako bi pratio kretanje automobila i obavijestio ga kad se približi kapikuli i kolskoj kapiji ostrožackog grada.

2

Priču, koja je već nestrpljiva da se osamostali i krene svojim putanjama, pripovjedač mora da obuzda i zadrži na ovom mjestu, kako bi objasnio pojavu ceremonijara Kalina, koga, doduše, nije mogao mimoći ni na prvim stranicama.

Kad je uoči Uskrsa te 1914. godine pomenutom Kalinu B. barun Fon Berks poručio da za uskršnjih praznika obavezno iz Beča dođe u Bihać, i za to mu uz mjesečnu studentsku apanažu dodao uredno izračunate putne troškove, imao je na umu da tog ovdašnjeg momka imenuje za privremenog ceremonijal-majstora, ukoliko ne nađe bolju riječ za dužnost koju će mu odrediti. Znao je da, uz savršeno poznavanje njemačkog jezika, taj momak raspolaze izuzetnom inteligencijom koju je pokazao položivši s najvišim ocjenama maturalni ispit u Bihaćkoj gimnaziji, zbog čega ga je, o trošku načelstva, poslao na studije u Beč.

S druge strane, barun je na Ostrošcu raspolagao skromnom poslugom, koja se sastojala od jednog priprostog lakeja, jedne sobarice iz obližnjeg sela i dvije Izabeline

Mädchen* iz Beča, koje su se stalno smjenjivale, te kuvarice, Italijanke Đine, koju je nedavno primio u službu zajedno sa njenom pomoćnicom malom Minelom. Niko od njih nije bio za ekskluzivnu reprezentaciju. Znao je barun da će Njegovo carsko i kraljevsko visočanstvo i vojvotkinja biti okruženi svojom svitom, i da tu niko sa strane neće moći ni da im se približi, pa je Kalina zato i postavio kao neku vrstu žive barijere, ne samo između prestolonasljednikove i svoje posluge, nego i između nje i ostalih bečkih gostiju.

Taj mladić bio je i jedina osoba kojoj je, čim je došao u Bihać, barun povjerio mogućnost posjete Njegovog visočanstva. U toj prvoj audijenciji, u nekoj vrsti prijetećeg povjerenja, rekao je svom štićeniku da bi Njegovo carsko i kraljevsko visočanstvo moglo doći na Ostrožac i, uz takođe prijeteću blagonaklonost, izrazio nadu da će ovaj dati sve od sebe da dužnost ceremonijal-majstora, na koju ga imenuje, obavi kao izuzetnu misiju, na najbolji mogućni način. Kalinu je u trenu kad mu je to saopšteno burno prostrujala krv žilama, a Macinijev zavjet mislima. Od toga mu se bukvalno zamaglilo pred očima, čak se zanio i jedva ostao na nogama. Barun je takvu reakciju, koja mu nije promakla, protumačio kao posljedicu dubokog dojma koju je na mladog momka ostavila ozbiljnost povjerene mu misije. Štaviše, to ga je uvjerilo da je napravio dobar izbor.

Ni mjesec dana kasnije smatraće takav svoj sud i povjerenje koje je podario ceremonijaru lakomislenom taštinom i neoprostivom greškom. Čak ni Izabelu nije smatrao

* Njem.: devojka, sluškinja za sve poslove.

dostojnom tolikog povjerenja, pa joj je tek natuknuo nešto, ne o svojoj skrivenoj nakani, niti o pismu Dvoru, nego samo o želji da nadvojvoda odsjedne na Ostrošcu. Punu istinu znao je samo taj momak, kojem je povjerio sve što je preduzeo i uz to ga preuranjeno, istina ne i strogo formalno i po svim propisima, proglasio ceremonijal-majstorom za tu priliku. Uslijed kajanja i bijesa na samog sebe zbog te olakosti, nije Kalinu ništa rekao o pismu iz Dvora, u kojem je željena posjeta, ako ne decidirano otkazana, onda bez obzira na učtive retorične fraze dovedena u ozbiljnu sumnju. Iz jeda i neke vrste osvete nije povukao ni Kalinovo postavljenje za ceremonijara niti ga vratio u Beč poslije uskršnjih praznika, bez obzira što su se približavali ispitni rokovi.

Istini za volju, i Kalin je barunu mnogo toga prećutao. Na prvom mjestu da je za uskršnje praznike u Bihać došao kao član tajnog kružoka koji je u Beču osnovao garibaldi-nac Vladimir Gaćinović. Još manje je pomena moglo biti o dugim šetnjama Ringom i raspravama sa Gaćinovićem, koje se nikad nisu završavale, a uvijek iznova oživljavale, o porobljenosti i tiraniji, o atentatima i idejama Đuzepea Macinija, davnašnjeg osnivača Mlade Italije, čiju su revolucionarnu zakletvu nazvali svojom „pokličnom pjesmom“ i šapatom je izgovarali kao lajtmotiv svog druženja i razumijevanja.

I sada, u vrijeme kad počinje ova priča na brijegu u čijoj blizini je rođen, Kalin je u sebi često ponavljao dijelove uznesenih Macinijevih napisa, među kojima onaj njemu posebno drag zavjet: „Nema na svijetu karijere svetije od karijere zavjerenika, koji postaje osvetnik čovječanstva i

tumač vječitih prirodnih zakona.“ Uz ponavljanje tog zavjeta u sebi, obavljao je narednih sedmica dužnost ceremonijal-majstora za svečanost na Ostrošcu s najvećom poslušnošću i usrdnošću. Radio je više nego što mu je nalagano i tako je jačao barunovo povjerenje, a gajio svoju nadu.

Zahvaljujući povjerenju koje je stekao, uspio je da bez velikih teškoća za pomoćnika za fizičke poslove oko zamka i unutar samog starog grada bude primljen Nebojša Milanović iz sela Osretka kod Cazina. Nadu su gajila dva revolvera i dvije bombe, koje je dobio preko Krupljanina Dimitrija Zakića, s kojim se upoznao u tajnom kružoku u Beču.

Ali sve to je prethodilo priči koja je počela na bedemima, s bočne strane zamka, gdje je barun Fon Berks ostavio Kalina da prati približavanje prvog gosta ostrožačkim okukama, a sâm otišao da o tome, s izvjesnim ironičnim trijumfalizmom, obavijesti svoju suprugu.

Spontano i uzbuđeno: „Oh, još nisam spremna“, koje se barunici otelo kad je čula da je Gustav Klimt na domaku mosta preko Une i da će uskoro biti u zamku, baruna je jako razdražilo. Oko Izabele su oblijetale obje njene Mädchen, a uz njih je tu bila i kuvaričina pomoćnica i nešto peglala, mada se barunica činila kompletno spremnom. Njegovu razdraženost uvećalo je i što su sve tri sluškinje bile uzbuđene i usplahirene, ne manje od barunice, i, uzmuwane, nisu gotovo ni primijetile njegovu pojavu, u svakom slučaju nisu joj pridale nikakvu važnost.

– Pozdravićeš se sa slikarem u mojoj radnoj sobi pošto se smjesti – reče barun i, ne dočekavši da čuje šta je barunica na to zaustila da kaže, iziđe iz njene sobe.

Kalin ga je već očekivao na izlazu iz zamka.

– Vaša ekselencijo, ako produžite ovog trena prema kapikuli, mislim da ćete se sresti s gospodinom slikarem. Njegov automobil je upravo prešao posljednji zavoj.

– Vi ćete ga dočekati i odvesti u njegovu sobu. Tačno za pola sata imaće priliku da se u mojoj radnoj sobi upozna s barunicom i pozdravi sa mnom.

Kalin, iznenađen, tek klimnu glavom i s nelagodom krenu stazom koja je vodila prema kapiji uz glavnu kulu na sjevernoj strani glavnog grada. Znao je da će goste, po datom rasporedu, razmještati po sobama, kako budu dolazili, ali nije računao i da će bilo koga od njih lično morati da dočeka.

Pošao je lagano stazom prema kolskoj kapiji, čije je, po barunovoj naredbi, za ovu priliku samo jedno krilo bilo otvoreno kako bi se gostu dalo do znanja da se u stari grad ulazi pješice. Prošao je pola dužine staze prije nego što će se kroz zasvođeni unutrašnji bedem pojaviti gost u pratnji šofera, koji je nosio dva kovčega i posebno, pod miškom, štafelaj. Slikar je bio u bijeloj košulji i svijetlom redengotu i pantalonama. Imao je snažan stas i lice s dubokim borama na čelu, opaljeno suncem.

Kad ih je dijelilo četiri-pet koraka, Kalin se lako pokloni spremajući se da svečano podignutim glasom iskaže ceremonijalno kićen pozdrav i dobrodošlicu, koju je smislio idući pješćanom stazom, ali, prije nego što je i zaustio, slikar je već bio tu i pružao mu ruku. Imao je kratku crnu bradu i brkove, i guste obrve nad dubokim, tamnim očima u kojima su poigravale ljubopitljivost i otvorenost.

– Vi svakako niste taj barun koji me je unajmio? – reče osmjehnut.

– Ne. Meni je samo prijatna dužnost da vas odvedem u vašu sobu. Barun će vas primiti kad se smjestite i malo odmorite – uzvratil mladić.

– Vi ste, dakle, ceremonijar ili tako nešto.

– Privremeni i priučeni, gospodine. U pravu ste, barun mi je rekao da ću cijele ove sedmice biti ceremonijar, što prije svega znači da ću nastojati da vam boravak na starom gradu Ostrošcu bude ugodan – reče Kalin.

– Kad ću vidjeti barunicu?

– Kad i baruna, gospodine, za manje od pola sata – reče Kalin vodeći slikara prema ulazu u zamak.

– Ja bih već danas počeo da radim. Prvi susret je najbolji podsticaj. Da li će se oni s tim složiti?

– Da budem iskren, gospodine, ne znam kakve su namjere njihovog gospodstva.

– Nadam se ozbiljne – zatitra ironičan osmjech na slikarevom licu.

Razgovarajući stigli su do male kapije od metalnih šipki koja je zatvarala dvorište zamka, a zatim i do širom otvorenih vrata samog zamka, pored kojih je stajao lakej Valentin u stavu polupoklona. Klimt mu uzvratil istim gestom.

– Ah, tu je i barun – reče Klimt i zastade pored poprsja Lotara fon Berksa, smještenog u nišu u zidu vestibula. – Solidan rad – ocijeni razgledajući sa svih strana metalni odlivak poprsja u uniformi koju je krasilo ordenje. – Imali duhova u zamku? – upita potom, pošavši sa Kalinom uz bijele stepenice, prekrivene crvenim tepihom, koje su vodile ka gostinskim sobama. Za Klimta je bila rezervisana prva po redu na prvom spratu. Vrata su joj bila otvorena.

– Mislim da ih u samom zamku nema. Duhovima treba mnogo vremena da se nasele, zar ne, gospodine, a zamak postoji tek deset godina.

– Ali ova okolna zdanja, kule, bastioni, kazamati, vjerovatno i ostaci starih dvorova, možda i manastira, postoje stotinama godina. Tu duhova mora biti i mogli bi dolaziti odatle i u zamak, bez obzira na njegovu mladost – reče Klimt.

Nonšalantnost njegovih pitanja oslobađala je Kalina svake krutosti i ceremonijalnosti.

– Tako nešto nisam zapazio, gospodine – reče, upućujući Klimta rukom u otvorenu sobu.

– Biće mi, bojim se, dosadno bez duhova. Ako sretnete nekog, slobodno ga pošaljite u moju sobu. Ovako mi izgleda pusto, bidermajerski pusto.

– Dogovoreno, gospodine – uzvratu Kalin, pitajući se nije li takav nehajan ton, na koji ga je gost podsticao, u neskladu sa dužnošću koja mu je povjerena. U isto vrijeme sviđao mu se način na koji mu se gost obraća, zbog čega bi rado nastavio razgovor, prihvatajući, ako ne i uvećavajući blagi humor i ironiju koji su začinjavali sve što bi umjetnik rekao. Zato se malo zadržao i kad šofer, koji ih je bez riječi pratio, prođe pored njega i ostavi slikareve kofere i štafelaj pored velikog bidermajerskog ormara.

– Da li cijeli ovaj prostor koji smo prepješčili pripada barunu?

– To se nekako podrazumijeva, ovdašnji žitelji drže da je tako, mada, bar sam ja tako shvatio, barun smatra svojim samo zamak i dvorište uz zamak, koje je uostalom, kako ste vidjeli, ogradio visokim zidom.

– Ali dobio je istoriju i legende i pripojio ih zamku, zar ne.

– Ako dopušta vaše gospodstvo, ono što je sigurno to je da je barun na južnom dijelu ovog drevnog grada, koji ima bogatu, mada neproučenu istoriju, dakle, ovdje gdje smo sada, izgradio svoj zamak, koji postoji tako kratko da gotovo nema istoriju, a još manje ga krase legende.

– Sve naokolo je u vlasti istorije, legende i nataloženih vijekova. Trebalo bi da i zamak pripada dubokoj prošlosti.

– Ovaj zamak ima obrnutu sudbinu: njemu se smiješi budućnost.

– Hoćeš li me ti provesti ovim starim gradom i ubijediti me u njegovu značajnu i slavnu prošlost? – slikar sasvim napusti kurtoazno obraćanje.

– Možda će njegovoj ekselenciji barunu pričiniti zadovoljstvo da to lično učini. Ako ne bude tako, ja sam uvijek na raspolaganju.

– Ti si odavde?

– Da.

– Ti ćeš doći po mene da me privedeš...

– Da, tako mi je naređeno – reče Kalin i naklonom se oprost, pošto je primijetio da je slikar stavio ruku na dovratnik i protumačio to kao znak da želi ostati sam.

3

Iznenadna barunova razdraženost prijeti da se priča udalji od pripovjedača, zastrani i sasvim mu se otme. Ona bi da čitaocu rasvijetli prirodu Fon Berksove ljubomore, koju je nosio u sebi, činilo mu se, oduvijek. Umjesto da se smanji i iščezne s godinama, sad i decenijama bračne zajednice, ljubomora je sticala veće razmjere. Pomišljao je da se povjeri svom prijatelju Frojdu, koji je odgonetao ono što sâm nije bio u stanju. Barunica je svojevremeno išla na seanse kod doktora Frojda zbog migrene, potom, iz istih razloga, i ćerka, koja živi u Beču, ali on sâm nikad. Štaviše, mada se divio svjetskom ugledu i slavi svog prijatelja iz gimnazijskih dana i čitao sve što bi novine o njemu objavile, nije do kraja pročitao nijednu od knjiga, koje je odreda dobijao sa ljubaznom posvetom. Pitao se nije li nehotice, kao odan službenik Njegovog carskog i kraljevskog visočanstva, prihvatio ako ne osudu i odbacivanje, onda podozrivost koju je Dvor, a posebno prestolonasljednik Franjo Ferdinand, gajio prema Frojdu i njegovom učenju. Mogao je u tome

tražiti razloge što se nikad nije požalio svom davnašnjem prijatelju na muku koja godinama ne jenjava. Znala je za nju i barunica, oboje su se prešutno navikli na nju, saživjeli se s njom, kao sa nekom bolešću ili ranom koje se ne daju izliječiti, ali se s njima može proživjeti ako i jedno i drugo paze da je ne dodirnu i razbuktaju.

Zato je barunica, u trenu kad je barun odredio gdje će dočekati Klimta, zatomila uvrijeđenost i ljutnju, a malo potom i želju da mu se usprotivi. Kad god bi barun odlučio da nekog primi u radnoj sobi, umjesto na ulazu ili u malom salonu, znala je da je taj u nekoj nemilosti. Ta prostorija bila je mjesto gdje je on, uslijed kakve hitnosti, primao u audijenciju svoje podređene službenike ili oficire, a katkad bi saslušao i otresitije ljude iz prostog puka, koji su dolazili da se žale, zahtijevaju, mole, ogovaraju i lažu. U svakom slučaju, barunica Izabela je imala dovoljno razloga da nikako ne želi da baš tu prime velikog Gustava Klimta, a još manje na način na koji će to – dobro je znala – barun učiniti, i nije se varala.

Umjesto sa srdačnim pozdravom i dobrodošlicom, pošto se, eto, najzad ostvaruje baruničina želja i on ispunjava obećanje da će njen portret naslikati umjetnik čije slike su je zadivljavale, barun Fon Berks je primio Gustava Klimta zvanično i hladno. U njegovom mozgu su kao teške kugle koje udaraju jedna o drugu odzvanjale riječi njegove Izabele: „Oh, još nisam spremna“.

Taj njen uzvik pripadao je svijetu nadmeno-ljupke elegancije, barunu tuđem koliko barunici bliskom, zbog kojeg je, pod izgovorom da obiđe ćerku, često odlazila u Beč, a sa Ostrošca s tim svijetom održavala vezu i učestvovala

unekoliko u njemu zahvaljujući korespondenciji sa Bertom Seps-Cukerkandl, u čiji salon su se slijevali sve informacije i tračevi o bečkom umjetničkom i duhovnom životu, i sa skandaloznom Almom Šindler, koja je, po barunovom sudu, ubila Gustava Malera, jedinog istinskog genija kojeg je u životu poznao.

Izabela je bila uvjerenja da poznaje više od jednog genija, i ubijedila je baruna – ako će pouzdano gost biti Sigmund Frojd – da na svečanost treba pozvati i Štefana Cvajga, koji je, među piscima, jedan od najvjernijih sljedbenika oca psihoanalize. „Petera Altenberga si pozvao, a Cvajg je mnogo veći pisac“, govorila mu je. „To u ovom trenutku malo ljudi zna, ali za dvadeset ili trideset godina znaće cijeli svijet.“

Više od literature i slikarstva, kojima je barunica poklanjala svu svoju pažnju, barun je volio muziku i arhitekturu, i te različite naklonosti, umjesto da ih duhovno dopunjuju, udaljavale su ih jedno od drugog. U mladosti su u Beč išli zajedno najmanje četiri-pet puta godišnje, ona da obiđe izložbe i kupi nove knjige, on da odsluša najbolje koncerte i divi se podizanju novih i obnovi starih zdanja. Međutim, otkako je umro Maler, u Beč više nije odlazio radi koncerata, nego bi samo otišao na poneki kad bi bio na službenom putu u prijestolnici. Nasuprot tome, baruničina putovanja u Beč radi velikih izložbi i novih književnih pojava, kojima je pridružila i interesovanje za pozorišne predstave, postala su češća.

Zbog priče, kojoj je bio neophodan ovaj pogled unatrag, ostavili smo Fon Berkse u trenu kad je u svojoj radnoj sobi pozdravio slikara kruto i suvo i pomakao se u stranu predstavljajući mu barunicu. Ona prešuta da mu je već

jednom predstavljena u salonu Berte Cukerkandl i zahvali bogu što se ni on toga nije sjetio ili je pronicljivo shvatio da je to bolje ne pominjati.

– Bila je isključiva, htjela je portret naslikan vašom rukom i ničijom drugom – rekao je Fon Berks.

U salonu je, osim njih troje, bio još samo Kalin, koji je stajao pored vrata.

– Vaše gospodstvo, imam jedan zahtjev koji usrdno molim da ispunite – rekao je Klimt, nakon što je zahvalio za poziv da ručaju zajedno. – Želim da počnem portret već danas i zato bih htio prije ručka vidjeti ambijent u kojem ću slikati.

– Oh, još nisam spremna – ote se Izabeli ponovno, i barun, cepteći od bijesa, stisnutih usana samo bradom dade znak da pođu ka malom tornju prema kojem su sa glavnog stepeništa vodile zavojite stepenice. Tu se nalazio baruničin budoar u kojem je boravila kad je želila da bude sama. Barun je u njega ušao samo jednom, tek pošto je namješten, prije gotovo deset godina. Htio je da iznenadi Izabelu svojim obilaskom i ušao je bez kucanja dok je ona leđima okrenuta vratima sjedila kraj prozora. Kad ju je dotakao po ramenu, tada, prije deset godina, vrisnula je i sasvim unezvijerena skočila.

Tog trenutka rodila se barunova zlovolja u odnosu na tu prostoriju: barunica je morala znati, bio je njegov tvrd stav, da ni u zamak, a kamoli u njen budoar, niko nije mogao stupiti bez njegova znanja i odobrenja. U kojem to svijetu ona živi ako njegova pojava u njenoj sobi izaziva paničan strah, prvi put mu je proletjelo mozgom i ta misao ga je razgnjevila u tolikoj mjeri da je pošao unatraske i podigao

bradu. „Moja noga ovdje nikad više stupiti neće“, rekao je povlačeći se iz budoara. I održao je riječ.

Nije je prekršio ni kad je sa barunicom i slikarem došao do vrata budoara. Sklonio se u stranu, propustio oboje u budoar i ostao kraj vrata, prepustivši Izabeli da svom portretisti pokaže prostoriju, u kojoj je bio mali pisaci sto prekriven na sredini tamnozelenom čojom, sa po tri ladice slijeva i zdesna u donjem dijelu i mnoštvom uskih pregrada na gornjem. Na stolu su bili tri knjige, mapa s hartijama i kovertama i pisaci pribor. Fotelju uz koju je trebalo da stoji za portretiranje namjestila je između dva visoka prozora koja su gledala na Unu. U sobi su bili još ormar, okrugli stočić i iznad njega, na zidu dva goblena, koja je barunica u mladosti sama izvezla. Prostorija je bila udobna, ali sumorna.

Klimt je zastao nasred budoara u koji je prodirala svjetlost kroz uske prozore.

– Prema našem dogovoru, slikaću cijelu figuru gospođe barunice. Zato bih želio drugačiju odaju. U vašem zamku, pretpostavljam, ima i većih – reče okrenuvši se barunu, koji je bio u vratima budoara, ali nogom nije stupao u njega.

– Naravno – uzvratio je barun s potajnim zadovoljstvom, ako ne i likovanjem, naslutivši da slikaru ne odgovara premalen baruničin budoar, protiv kojeg je, kao mjesta za portretiranje, potajno bio i sâm. Deset godina u tu odaju nije kročio, niti će kročiti sljedećih deset godina, svrdlalo je u njegovoj svijesti, a Izabela namislila da u nju uvede slikara da je tu portretira.

– Odvešćete gospodina u muzički salon, a možete mu pokazati i veliki salon – reče barun Kalinu, koji je stajao

podalje na samom kraju zavojitog stepeništa. – Umjetnik može da odabere koju hoće prostoriju, pošto ćemo sve prijeme imati na otvorenom – dodade.

– Kako vaša ekselencija kaže – rekao je Kalin.

Dovoljno je poznavao baruna da je, kao i barunica, prozreo njegov gnjev, mada ne, kao uostalom ni ona, i čime je ovog puta izazvan. Ali će pripovjedač morati da ostavi razgnjevljenog baruna, frustriranu barunicu i zahtjevnog portretistu da razriješe svoja nezadovoljstva, kako bi priča odmakla od početka.